

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות -

פרק שישי

ברכות הנהנין

סוגיה יז: הגדרת לחם (2): השוואת דין ברכת המוציא
לדין חלה

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

סוגיה יז: הגדרת לחם (2): השוואת דין ברכת המוציא לדין חלה

רקע

לאחר שדנו בהגדרת שם לחם לעניין חיוב חלה, נשוב לגמ' בברכות. בסוגיית הגמ' שני חלקים, בחלק הראשון דנה הגמ' במאכלים שונים [טרקנין וטריטא] אם הם חייבים בחלה, בחלק השני דנה הגמ' בחיובם של המאכלים הללו בברכת "המוציא". בלימוד החלק הראשון יש לבחון אם הדינים העולים מסוגיית הגמ' תואמים את הכללים שלמדנו, ואם מתחדשים בסוגיה עקרונות נוספים בחיוב חלה.

בלימוד החלק השני יש לשים לב להשוואה בין ברכת המוציא למצות חלה. רב יוסף אומר שעל "כובא דארעא" מברכים בורא מיני מזונות. האם לדעתו "כובא דארעא" פטור מחלה, ולכן ברכתו בורא מיני מזונות, או שמא "כובא דארעא" חייב בחלה, ואף על פי כן אין מברכים עליו "המוציא"?

יש לתת את הדעת על הגרסאות השונות של הראשונים לסוגיה.

מקורות

א. גמ' לז: -לח. "טרקנין חייבין בחלה... לחם עוני קרינן ביה"

ב. תוס' ד"ה לחם

תוס' פסחים לז: ד"ה דכולי, "ונראה לרבינו תם דהכי נמי מברכין עליו המוציא..."

רא"ש ס' יא

ג. ר"ף כו: -כז., "אמר אביי טריטא... לחם עוני קרינא ביה"

תלמידי רבינו יונה מד"ה טריטא עד ד"ה ואי

ד. רא"ה ד"ה אמר אביי, והאי טריקתא דארעא, אמר מר בר רב אשי

ה. רמב"ם הל' ברכות פ"ג ה"ט

ו. שו"ע ס' קסח סע' ח, יג-טז, ומשנה ברורה [שו"ע יו"ד ס' שכט סע' ה-ז]

רא"ה ד"ה אמר אביי, והאי טריקתא דארעא, אמר מר בר רב אשי

אמר אביי טריקתא פטורה מן החלה, מאי טריקתא איכא דאמרי מרתח גביל. פירוש הינו כובא דארעא דלקמן, פירוש משום דלא חשיב ליה לחם.

והאי טריקתא דארעא. פירוש גובלין קמה במים וליכא גלגול ועושין חלל בכירה ונותנין לתוכו ונאפית לשם, ובגמ' קרינן ליה כובא דארעא להאי נהמא, מברך עליה בורא מיני מזונות ולבסוף מעין שלש, ואי קבע סעודתיה עליה מברך עליה המוציא ושלש ברכות, וזה כתב רבינו ז"ל. עשאה רבנו ז"ל לזו כפת הבאה בכסנין, דאמרינן לקמן דאית ליה האי דינא, והוא פת שנאפו קליות בתוכו. ומסתברא דלא דמי, דהתם לאו פת דהא אשתני בכסנין ושנוייה שנוייה [אצ"ל: ושנייה שנוייה] ולהכי בעינן קובע סעודתו עליו, אבל הכא פת גמור הוא בין קבע סעודתיה בין לא קבע סעודתיה חד דינא אית ליה ודינא דפת אית ליה. ודאמרינן דמר זוטרא קבע סעודתיה עליה ומברך עליה שלש ברכות, לא לעכובא, דבלאו הכי נמי (לא) ליבריך נמי שלש ברכות, אלא אגב ארחה

אמר תלמודא דארחיה דמר זוטרא למעבד הכי, ולמימר דשפיר חשיב דאורחיהו דאינשי למיקבע סעודתיהו עליה.

אמר מר בר רב אשי ואדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח מאי טעמא לחם אמר רחמנא. פירוש הא לאו הכי הוה אמינא דלמצוה לחם מעליא בעינן, פירוש וכיון דכן דלחם הוא, הוא הדין דחייב בחלה, דאף על גבי דליכא גלגול מכל מקום כל שהוא פת חייב בחלה. וליתיה להווא לישנא דאמרינן לעיל בדאביי האי טריקאטא איכא דאמרי מרתח גביל והינו כובא דארעא ופטר ליה מן החלה משום דלא חשיב ליה לחם, והא ליתא, דהא אמרינן הכא דלחם גמור הוא לכל דבר.

הסבר הסוגיה

טרוקנין חייבין בחלה, וכי אתא רבין אמר ר' יוחנן: טרוקנין פטורין מן החלה. מאי טרוקנין? אמר אביי: כובא דארעא. ואמר אביי: טריתא פטורה מן החלה, מאי טריתא? איכא דאמרי: גביל מרתח...

[גמ' לז:]

בפתח לימוד הסוגיה יש לברר את הגרסה בגמ' ואת זיהוי המאכלים הנידונים בה. לפי גרסתנו יש חילוק בין טריתא, שלכולי עלמא פטורה מן החלה, לבין טרוקנין שיש בה מחלוקת אם פטורה מן החלה או לא. הרא"ש [סי' יא] וכן הגר"א [בהגהותיו על אתר] משמיטים את המחלוקת בטרוקנין, וגורסים רק את דברי ר' יוחנן, שטרוקנין חייבים בחלה. הרי"ף [כו:] אינו מביא את דין טרוקנין, וכנראה, שלפי גרסתו בגמ', הגמ' לא דיברה על טרוקנין, אלא על טריתא בלבד. בטריתא, הוא גורס כגרסה שלנו, שהיא פטורה מן החלה. תלמידי רבינו יונה [ד"ה טריתא] סוברים שרש"י גרס כי טריתא חייבת בחלה.

רש"י מפרש: טרוקנין=כובא דארעא - "עושה מקום חלל בכירה ונותן בתוכו מים וקמח כמו שעושין באלפס". טריתא=גביל מרתח - "נותנים קמח ומים בכלי ובוחשין בכף ושופכים על הכירה כשהיא נסקת".

על פי פירושו של רש"י, גם טרוקנין וגם טריתא הם בלילות רכות [בטריתא מפורש, ששופכים את הבלילה על הכירה, ובטרוקנין כותב רש"י שנותנים בכירה קמח ומים ומשמע שמערבבים בתוך הכירה. קמח יכול להתערבב במים כך רק בבלילה רכה], בטרוקנין נותנים את הבלילה בתוך גומא, ושולי הגומא מונעים מהבלילה להישפך החוצה. לאחר האפייה מקבלים מאפה עבה הדומה במקצת ללחם, אך יותר ספוגי ויותר אוורירי ממנו. בטריתא שופכים את הבלילה על גבי כירה רותחת ללא שוליים. חום הכירה מבשל את הטריתא במהירות רבה, ומונע ממנה להמשיך ולהתפשט, לאחר האפייה מקבלים חביתית דקה.

תלמידי רבינו יונה [כו: ד"ה טריתא] מביאים את פירוש רש"י לטרוקנין כפירוש לטריתא הפטורה מחלה בגרסת הרי"ף [והגאונים]. ואת "טריתא דארעא" שמברכים עליה בורא מיני מזונות לגרסת הרי"ף [במקום "כובא דארעא" שבגרסתנו] הם מפרשים כטריתא בפירושו של רש"י.

עתה נבאר את דעות הראשונים בפירוש הסוגיה ובמסקנתה אחת לאחת:

הרא"ש [סי' יא] גורס שטרקנין חייבים בחלה, וטרייתא פטורה, ומפרשם כפירוש של רש"י. טרוקנין הוא "כובא דארעא", זאת אומרת בלילה רכה שאופים אותה בגומא שבכירה, וטרייתא היא בלילה רכה ששופכים על כירה מוסקת, והיא מתפשטת ונאפית כשכבה דקה מאוד. בגמ' מובא, שרב יוסף סובר ש"כובא דארעא" היא "גובלא בעלמא" ומברכים עליה "בורא מיני מזונות", ומר זוטרא סובר שאם קובעים עליה סעודה ברכתה "המוציא".

לפי פירוש הרא"ש, גם טרוקנין וגם טרייתא הם בלילות רכות הנאפות ללא משקין, ועל פי הנלמד בסוגיה הקודמת הם אמורים להיות חייבים בחלה. מסביר הרא"ש שטרייתא אינה חייבת בחלה מפני ש"אין תורת לחם עליו". לחם אינו מוגדר רק לפי סוג העיסה וצורת האפייה אלא גם לפי מראהו - לחביתית דקה אין תואר לחם, ולכן היא פטורה מחלה.

הראשונים [תוס' ד"ה לחם, תלמידי רבינו יונה כו. ד"ה ומוה] מרחיבים דין זה גם על אטריות [וריש"ש בלשון התוס'] - למרות שהן עשויות מבליילה עבה, אין להן תוריתא דנהמא ומברכים עליהן "בורא מיני מזונות".

לפי הרא"ש מתחדש בסוגייתנו דין נוסף גם בברכת "המוציא". טרוקנין הוא מין לחם, חייב בחלה ויוצאים בו ידי חובה בפסח, ואף על פי כן מברכים עליו "המוציא" רק כשקובעים עליו סעודה. ברכת "המוציא" אינה תלויה בשם לחם בלבד, אלא בייעודו של הלחם כעיקר הסעודה, וכיוון שאין רגילים לקבוע סעודה על טרוקנין ברכתם "בורא מיני מזונות", ורק הקובע עליהם סעודה מברך "המוציא".

מהסבר הרא"ש עולה שחיוב חלה, קיום מצות מצה וברכת "המוציא" קשורים זה לזה [כך מפורש גם בביאור הגר"א לשו"ע (סי' קסח סעי' טו אות מו)]. אין חיוב הפרשת חלה, אין מקיימים מצות מצה ואין מברכים "המוציא" על עיסה שלא נאפתה ועל מאפה שאין לו תואר לחם, ולכן טרייתא פטורה מחלה ומברכים עליה "בורא מיני מזונות". כל עיסה שנאפתה ושיש לה תואר לחם חייבת בחלה ויכולה לשמש כמצה, אך מברכים עליה "המוציא" רק אם היא מיועדת לקבוע עליה סעודה. על לחם שאינו מיועד לקביעת סעודה מברכים "בורא מיני מזונות" אלא אם הסועד קובע עליו את סעודתו.

הרי"ף [כו:] אינו מזכיר טרוקנין אלא רק "טרייתא פטורה מן החלה", וגורס שמר זוטרא קבע סעודה על "טרייתא דארעא", ולא על "כובא דארעא" כגרסת רש"י. הרי"ף אינו מפרש מהי טרייתא, וכן לא ברור אם "טרייתא דארעא" היא טרייתא.

תלמידי רבינו יונה [כו: ד"ה טרייתא] משלימים את החסר בהלכות הרי"ף. בביאור "מרתח גביל" שהוא הפירוש הראשון של הגמ' לטרייתא הם מביאים את פירוש רש"י לטרוקנין [בכירה עצמה עושין גומא ונותנין שם קמח ומים ומגבלין אותו ונאפה שם], ומסבירים שניתן להבין פירוש זה גם לפי הגרסה שטרייתא חייבת בחלה וגם לפי הגרסה שהיא פטורה מחלה. ניתן לגרוס שטרייתא חייבת בחלה, מפני שהיא נאפית בתנור, וניתן לגרוס שהיא פטורה מחלה, מפני "שאינן זה דרך גלגול ואין דרך לעשותו לאכילת קבע"¹.

¹ תלמידי רבינו יונה מביאים שם גם את פירושו של רב האי גאון: "דמרתח גביל הוא שלוקחין הקמח ומטילין אותו במים רותחין, ולפיכך פטורה מן החלה דאין בזה שום גלגול", אך מקשים שאם אין גלגול פשיטא שפטור מחלה.

בהמשך [כו. ד"ה האין מבארים תלמידי רבינו יונה גם את היחס בין טריתא לבין טריתא דארעא ומפרשים: "לדעת רש"י ז"ל צריכין אנו לומר שההפרש שיש בין טריתא זו לטריתא שאמרו למעלה, שזו עשויה בקרקע... ולמעלה מדבר בשנעשתה בכלי, רצה לומר בכירה עצמה". משמע מדבריהם שלפי הגרסה שטריתא פטורה מחלה טריתא דארעא זהה לטריתא, והן פטורות מחלה ומברכים עליהן "המוציא" כשקובע עליהן סעודה בלבד, אך רש"י שלפי דבריהם גרס שטריתא חייבת בחלה מבין שברכתה של טריתא היא תמיד "המוציא", ולכן הוא חייב לחלק בין טריתא שעושים בכירה עצמה והיא חייבת בחלה וברכתה "המוציא" לבין טריתא דארעא הנעשית בקרקע שהיא פטורה מחלה ומברכים עליה "בורא מיני מזונות" ללא קביעות סעודה ו"המוציא" בקביעות סעודה.

מפירושה של תלמידי רבינו יונה אליבא דרש"י עולה שחייב חלה וברכת "המוציא" על פת גם כשאינו קובע עליה סעודה תלויים ב"תואר לחם" ואילו לקיום מצות מצה ולברכת "המוציא" בקביעות סעודה מספיק שיהיה לפת "שם לחם" בלבד. לטריתא יש תואר לחם ולכן היא חייבת בחלה וברכתה תמיד "המוציא"; לטריתא דארעא אין תואר לחם - "אין עושין אותה עבה ואי אפשר שתהיה בלילה כשאר עיסות" - ולכן היא פטורה מן החלה ומברכים עליה "המוציא" רק כשקובעים עליה סעודה [בשונה משיטת הרא"ש, ניתן לקיים מצות מצה ולברך "המוציא" בקביעות סעודה על פת הפטורה מחלה]. לפי הגרסה שטריתא פטורה מחלה, חייב חלה תלוי ב"דרך גלגול" ו"דרך לעשותו אכילת קבע", כלומר ייעוד המאפה כעיקר הסעודה, ובמקום שאין חייב חלה מברכים "המוציא" רק כשבפועל קובעים על פת זו סעודה².

לרא"ה [ד"ה והאי טריקתא דארעא, אמר מר בר רב אשי] כיוון שלישי בהסבר הסוגיה. הוא מפרש את הרי"ף שאינו גורס בגמ' טרוקנין וגורס שטריתא פטורה מחלה, ומסביר שמרתח גביל שהוא פרשנותו של אביו לטריתא [הרא"ה גורס טריקתא] הוא כובא דארעא שבו חולקים רב יוסף ומר זוטרא. רב יוסף סובר שכובא דארעא אינו מוגדר כלחם ומברכים עליו "בורא מיני מזונות", ומר זוטרא סובר שכובא דארעא מוגדר כלחם ומברכים עליו "המוציא". דברי הגמ' ש"מר זוטרא קבע סעודתיה עלויה וברך עלויה המוציא" לא נועדו למעט שאם לא קבע סעודתו מברך "בורא מיני מזונות" אלא להשמיע שראוי לקרותו לחם, שהרי דרכו של מר זוטרא ושל אנשים נוספים לקבוע עליו סעודתם.

הרא"ה מוסיף שמחלוקתם של רב יוסף ומר זוטרא אינה מחלוקת בדין ברכה בלבד אלא גם בדין חלה. רב יוסף סובר כאביו שמרתח גביל הוא טריתא הפטורה מחייב חלה, ומר זוטרא חולק על אביו ולדעתו מרתח גביל אינו טריתא והוא חייב בחלה.

² מדברי תלמידי רבינו יונה משמע שאין מאפה שאין מברכים עליו המוציא בקביעות סעודה, אך בהמשך [כו. ד"ה ואין הם מביאים את דברי ר"י הזקן "דרוקא בהני ובכיוצא בזה מועיל קביעות, אבל באלו הרקיקין הדקין ביותר שעושין בשני ברזלים ונקראין אובליא"ש - אין הקביעות שלהם קביעות ואינו מברך אלא בורא מיני מזונות, שאין קביעות בזה אכילה לעולם". יכול להיות שגם לאובליא"ש יש שם לחם, אך כיוון שהם דקים מאוד וגם בלילתם רכה, אין בהם קביעות של אכילה, וכשהוא קובע עליהם בטלה דעתו אצל כל אדם.

מפירושו של הרא"ה עולה כי הוא סובר כרא"ש שדין חלה, מצות מצה וברכת "המוציא" אחוזים זה בזה, אך לדעתו אין חילוק בין קובע סעודה לבין אינו קובע סעודה, ומברכים "המוציא" על כל לחם [היוצא מהכלל היחידי לדין זה הוא "פת הבאה בכסנין" שנעסוק בה לקמן].

הרמב"ם [הל' ביכורים פ"ו הי"ב] פוסק בדין חלה: "עיסה שנילושה ביין או שמן או דבש או מים רותחים... אם אפאה בין בתנור בין בקרקע בין על המחבת והמרחשת... כל אלו חייבין בחלה". הרמב"ם מחייב הפרשת חלה מכל עיסה שנאפתה בלא משקין. הוא פוטר בלחם העשוי לכותח שמעשיו מוכיחים עליו, בלבד [הי"ד]. משמע שהוא גורס שטריתא פטורה מחלה, אך הוא פוסק כאיכא דאמרי השלישי שטריתא היא לחם העשוי לכותח. פסק זה תואם את הבנת הרא"ה שניתן ללמוד ממר זוטרא המחייב כובא דארעא ב"המוציא", שהיא חייבת בחלה.

בהלכות ברכות [פ"ג ה"ט] פוסק הרמב"ם: "עיסה שנאפת בקרקע כמו שהערביים שוכני המדברות אופים הואיל ואין עליה צורת פת מברך עליה בתחלה בורא מיני מזונות, ואם קבע מזונו עליה מברך המוציא". הרמב"ם פוסק כמר זוטרא, שמברכים על כובא דארעא "המוציא" בקביעות סעודה בלבד מפני שאין עליה צורת פת.

הרמב"ם חולק על הרא"ש בכך שלדעת הרא"ש למאפה דק אין תואר לחם ולכן אין לו שם לחם והוא פטור מחלה, ואילו לדעת הרמב"ם תואר לחם הוא דין בברכת "המוציא" בלבד, ומאפה שאין לו תואר לחם חייב בחלה.

המסקנות העולות מפירושי הראשונים:

שיטת הרא"ש - בלילה דקה שמכינים ממנה מאפה דק [טריתא] אינה מוגדרת כלחם, אינה חייבת בחלה ומברכים עליה "בורא מיני מזונות" אפילו אם קובעים עליה סעודה. בלילה דקה הנאפית בכלי למאפה עבה [טרוקנין] מוגדרת כלחם, אך כיוון שאינה מיועדת לסעודה מברכים עליה "המוציא" רק כשקובעים עליה סעודה.

שיטת הרמב"ם - כל עיסה - בין בלילה עבה ובין בלילה דקה הנאפית בתנור - מוגדרת כלחם, חייבת בחלה ויוצאים בה ידי חובת מצה. כשלמאפה אין צורת לחם מכיוון שהוא מאפה דק, מברכים עליו "המוציא" בקביעות סעודה בלבד.

שיטת הרא"ה - כל פת, בין כשיש לה צורת לחם ובין כשאין לה צורת לחם, מוגדרת כלחם, חייבת בחלה, יוצאים בה ידי חובת מצה, ומברכים עליה "המוציא" אף כשאינו קובע סעודתו עליה.

שיטת תלמידי רבינו יונה - כל פת, בין כשיש לה צורת לחם ובין כשאין לה צורת לחם, מוגדרת כלחם, יוצאים בה ידי חובת מצה ומברכים עליה "המוציא" בקביעות סעודה. הם מחדשים שחייב חלה תלוי לגרסה אחת בתואר לחם [מאפה עבה], ולגרסה שנייה בכך שהמאפה מיועד לעיקר הסעודה³.

³ הטור [יו"ד סי' שכט] פוסק שטרוקנין חייבים בחלה וטריתא פטורה מחלה, ופוסק [סי' קסח] שעל טרוקנין מברכים "המוציא" ויוצאים בהם ידי חובת מצה, ועל טריתא מברכים "המוציא" בקביעות סעודה בלבד.

סיכום

הגדרת מאפה כלחם תלויה בארבעה גורמים: א. סוג העיסה. ב. צורת האפייה. ג. תואר לחם. ד. דרך לקבוע סעודה עליו. לפי רוב הראשונים סוג העיסה אינו משמעותי להגדרת לחם, וגם בלילה עבה וגם בלילה רכה מוגדרות כלחם [העלינו אפשרות שלשיטת הרמב"ן בלילה רכה אינה מוגדרת כלחם]. לפי רוב הראשונים רק דבר אפוי מוגדר כלחם, וכשמבשלים עיסה במשקה פוקע ממנה שם לחם. רבינו תם סובר שלבלילה עבה שם לחם, אפילו כשמבשלים אותה במשקה [סופגניות].

נחלקו הראשונים אם תואר לחם וייעוד המאפה לקביעת סעודה משמעותיים להגדרת לחם, ומשמעותיים לברכה. הרא"ש סובר שלמאפה דק מבליילה רכה אין תואר לחם, ולכן הוא פטור מחלה ומברכים עליו "בורא מיני מזונות" אפילו כשקובע עליו סעודה. הרמב"ם סובר שלמאפה דק שאין לו תואר לחם, יש שם לחם והוא חייב בחלה, אך כיוון שאין לו תואר לחם מברכים עליו "המוציא" בקביעות סעודה בלבד. תלמידי רבינו יונה סוברים שיש למאפה דק שם לחם, ויוצאים בו ידי חובת מצה, אך פטור מחלה ומברכים עליו "המוציא" בקביעות סעודה בלבד. הרא"ה אינו מתייחס לדין זה, אך משמע מסתימת דבריו שהוא חייב בחלה ומברכים עליו "המוציא".

מאפה עבה מבליילה רכה שאינו מיועד לעיקר הסעודה מוגדר לפי כל הראשונים כלחם, אך לדעת הרא"ש, ולדעת תלמידי רבינו יונה לפי גרסה אחת בגמ' [טרייתא פטורה], מברכים עליו "המוציא" בקביעות סעודה בלבד. תלמידי רבינו יונה סוברים, שלפי גרסה זו, המאפה פטור מחלה.

הלכה

השו"ע [יו"ד סי' שכט סע' ג, או"ח סי' קסח סע' יג] פוסק כשיטת הרמב"ן, שעיסה שהתבשלה אינה חייבת בחלה, וברכתה בורא מיני מזונות. בהלכות חלה, השו"ע אינו מביא כלל את שיטת ר"ת, ורק הש"ך [סק"ד] כותב שיש להחמיר כר"ת, ולהפריש חלה ללא ברכה. בהלכות ברכות פוסק השו"ע, שירא שמים יצא ידי שניהם ויאכל עיסה עבה שהתבשלה רק בתוך סעודתו. הרמ"א פוסק שנהגו לברך "בורא מיני מזונות"⁴, והמגן אברהם [סקל"ד] פוסק שאם

מדבריו משמע שטרוקנין מוגדרים כלחם, ולכן הם חייבים בחלה, מברכים עליהם "המוציא" ויוצאים בהם ידי מצות מצה, ואילו טרייתא אינה מוגדרת כלחם, ואף על פי כן קביעות סעודה גורמת לברך עליה "המוציא". שיטה זו אינה ברורה מפני שאינה מתיישבת עם אף אחת מהגרסאות בגמ', ולכן האחרונים טרחו להסביר את שיטתו. הבית יוסף [סע' טו ד"ה ולפיכך] מפרש את שיטת הטור כשיטת הרא"ש, אך הוא מודה: "כך נראה לי שאנו מוכרחים לדחוק ולפרש דברי רבינו אף על פי שמפשט דבריו אינו נראה כן". הב"ח [סע' ט ד"ה טרוקנין] מפרש שהטור נמשך בפסק זה אחר דברי הרי"ף, ולדעתו על טרוקנין מברכים "המוציא" אף ללא קביעות סעודה, ועל טרייתא מברכים "המוציא" בקביעות סעודה, ובשניהם יוצאים ידי מצות מצה - בטרוקנין ללא קביעות סעודה ובטרייתא בקביעות סעודה [אמנם הוא מתקשה מדוע הטור כתב את הדין שיוצאים ידי חובת מצה בטרוקנין ולא בטרייתא, ע"ש]. המגן אברהם [סקמ"א] מפרש שהטור הולך בשיטת הרא"ש, ולשניהם מברכים "המוציא" בקביעות סעודה גם על טרוקנין וגם על טרייתא.

⁴ כך מפרשים המגן אברהם [סקל"ד] והט"ז [סקי"ז] את הרמ"א. הב"ח [סע' ח ד"ה כל דבר] הבין שהמנהג לברך "המוציא", ולכן הוא מקשה כיצד ניתן לאמץ מנהג הסותר את רוב הראשונים.

אכל שיעור שביעה חייב בברכת המזון מפני שספק דאורייתא לחומרא. המשנה ברורה [סקע"ה] מאמץ את פסק המגן אברהם בצורה חלקית, ולדעתו מברך ברכת המזון רק כשהיתה דעתו בשעת הגלגול לאפות את העיסה⁵.

לעניין טרוקנין וטרייתא פוסק השו"ע [יו"ד סי' שכט סע' ה, או"ח סי' קסח סע' טו] כרא"ש. לטרוקנין יש תואר לחם, ולכן חייב בחלה. אמנם, כיון שאין רגילים לקבוע עליו סעודה, מברכים עליו המוציא רק בקביעות סעודה. לטרייתא אין תורת לחם, ולכן אינה חייבת בחלה, ואין מברכים עליה "המוציא" אפילו אם קבע עליה סעודה. המגן אברהם [סקמ"א] חולק על השו"ע, ולדעתו אין הבדל בין טרוקנין לבין טרייתא לעניין ברכה, אלא רק לעניין חלה; על שניהם, אם קובעים סעודה, מברכים "המוציא"⁶.

לפיכך, איטריות [ורימשי"ש - בלשון התוס'], שעיסתן עבה ומבשלים אותן במים, פסקו הראשונים שברכתן "בורא מיני מזונות" אפילו קובע עליהן סעודה, כיוון שאין להן תואר לחם⁷. כמו כן לקוגל אטריות אין תואר לחם, ומברכים עליו "בורא מיני מזונות".

סופגניות, בלילתן עבה ומבשלים אותן בשמן עמוק. לפי פסק השו"ע, ברכתן בורא מיני מזונות, וירא שמים יאכלן רק בתוך הסעודה, לצאת גם ידי שיטת ר"ת⁸.

בליניצ'ס עשויים מבצק דק מאוד, ולכן ברכתם "בורא מיני מזונות" אפילו כשקובע עליהם סעודה.

⁵ פסק זה מבוסס על שיטת הב"ח, שעיסה שהתגלגלה על דעת לאפותה וחיבת בחלה, ברכתה "המוציא" למרות שבפועל בישלה. המשנה ברורה מאמץ פסק זה לגבי שיעור שביעה שהוא חיוב דאורייתא, מפני שיטת רבינו תם ור"י הזקן שאין לחלק בין חלה ל"המוציא". לא זכיתי להבין את פסק המשנה ברורה, מפני שלא ניתן להוכיח משיטת רבינו תם ור"י, הסוברים שכל בלילה רכה שנאפתה מוגדרת כלחם ולכן מברכים עליה "המוציא", לשיטת רוב הראשונים, שלדעתם עיסה מבושלת אינה מוגדרת כלחם, וכשהתכוון לאפותה חייב בחלה רק מפני שהיה לה גלגול המחייב בחלה.

⁶ אמנם חשוב להדגיש שהמגן אברהם הבין טרוקנין וטרייתא בדרך אחרת. הוא מפרש שטרוקנין הוא בלילה רכה מאוד, מפני שבלילה רכה שנאפתה היא לחם גמור שחייב בחלה [עין ביאור הלכה (סע' טו ד"ה קמח) האומר שפירושו של המגן אברהם אינו הכרחי מפני שניתן לפרש כמפורש כאן]. עוד יש להעיר, כי המגן אברהם [סק"מ] כותב שעל ריקנין דקים מאוד אין מברכים "המוציא" אף כשקובע עליהם סעודה; מוכח שלדעתו טרייתא אינה מאפה דק מאוד.

⁷ תוס' [ד"ה לחם] סוברים, שכיוון שחיוב חלה חל בזמן גלגול העיסה, ואטריות נעשות מבלילה עבה, הן חייבות בחלה. תלמידי רבינו יונה [כו. ד"ה ומה] פוטרים אטריות מחלה, כיוון שמתחילה לש אותן כדי "לבשל אותן ולא לעשות מהם דרך פת כלל".

⁸ מסקנה זו אינה למעשה מפני שחסרה כאן התייחסות לדין פת הבאה בכסנין שנדון בו בסוגיה הבאה.